

EN LITTERÆR KINAREJSE

Af

LONE KLEM

Kl. 8 om morgenen den 1. november i året 1819 lettede Asiatisk Kompagnis fregat „Christianshavn“ anker fra Københavns rhed for at begive sig på sin første Kinafart i kompagniets tjeneste. Fregatten, som havde en besætning på 113 mand, blev ført af en af kompagniets mest betroede folk, kaptajn G. G. Stage, i hvis hænder man gladeligt overgav omsorgen for mandskab og ladning.

Til som skibspræst at varetage besætningens åndelige fornødenheder havde Asiatisk Kompagni fæstet den unge cand. theol. Poul Martin Møller, der allerede havde gjort sig almindelig bekendt, dels som digter, dels som en af de ledende skikkelser inden for Københavns dengang så aktive studenterkredse.

Han var da femogtyve år gammel og havde adskillige års studentertliv bag sig, et liv, hvis indhold var ligeligt fordelt mellem kammeratlig selskabelighed, stillesiddende lærdomstilegnelse og elegiske forelæsnelser. Motiverne til hans pludselige beslutning om at rejse til Kina kan have været mange: for det første nærede han vel som ethvert ungt menneske et kraftigt ønske om at komme ud at rejse og kunne ikke lade denne fortræffelige lejlighed til at få det opfyldt gå fra sig, og for det andet har han vel haft en fornemmelse af, at det var gavnligt for ham at komme bort fra kammeratkredsen en tid, dersom han skulle få bestilt noget. Endelig havde et par nederlag i hjerteaffærer taget så meget på ham, at en rekreation i ensomhed var nødvendig.

Den 25. oktober mødte „Pastor Møller“ sammen med skibets

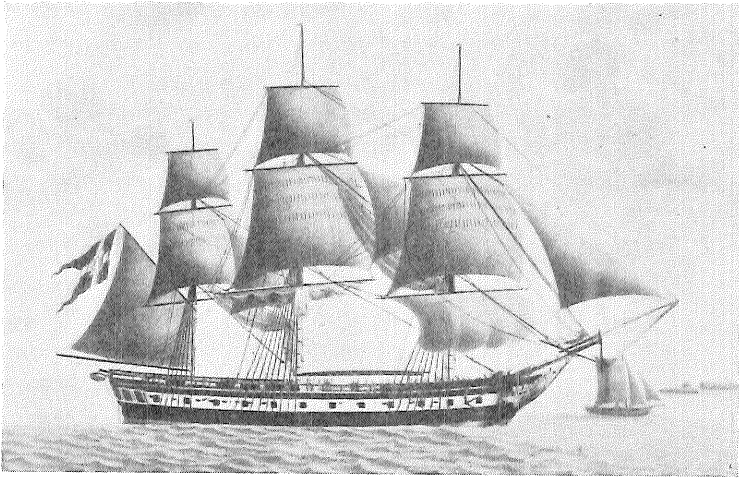
øvrigte højerestående officerer på rederiets kontor „for at modtage og underskrive de enhver i sær vedkommende Documenter“, meddeler skibsprotokollen. Blandt de papirer, der vedkom Poul Møller, var bl. a. hans instruks, der desværre ikke er bevaret; men man kan ud fra ældre bevarede instrukser slutte, at hans pligter nogenlunde har været de samme, som gælder præster på landjorden: „at han skal rette sig efter Ritualen og føre et gudfrygtigt og ustraffeligt Levned, at ingen skulde af hans Forhold tage nogen Forargelse“, at han har skullet holde gudstjeneste med prædiken hver søndag, og desuden dagligt holde morgen- og aftenbøn, og så i øvrigt trøste de syge, begrave de døde og konfirmere de skibsdrenge, der havde alderen til det.

Desuden indeholder den ældre instruks et pålæg til præsten om at foregå alle i et fromt levned og ikke bruge „upassende Snak eller letfærdige Ord“. Det sidste har nok faldet Poul Møller vanskeligt; thi, som han siger i en strøtanke fra rejsen, hvem kan forarges ved at høre „en sand mandig Natur i en Kreds af Mænd lade sin djærve Vittighed skride over Grænsen af Tidens indbildte Decorum og i raske Kraftudtryk med kjæk Ironie spøge over Menneskets dyriske Forhold“. (Efterladte Skrifter, 3. udgave, bd. 3, s. 6).

Foreløbig får Poul Møller dog ikke brug for sin instruks, da det varer noget længe, inden han kommer igang efter sin tiltrædelsesprædiken, der blev holdt den 26. oktober. Om den hedder det i dagbogen (i en passus, der af diskretionshensyn ikke er medtaget i „Efterladte Skrifter“), at „den handlede efter Conferentsraad Hausers Villie om Enighed og havde Hensyn til den Misforstaaelse, der fandt Sted mellem Kapitain og Superchargo“.

Vejret var ikke særlig godt ved skibets afrejse, den første dag nåede fregatten Helsingør; men den 3. november om aftenen måtte den efter at have været langt forbi Kullen vende om og gå tilbage til Helsingør for ikke at blive drevet mod Sjællands kyst af den stærke vind.

Om afrejsen skriver Poul Møller til sin ven Balthasar Münter, søn af Sjællands biskop: „Vi seile i dette Øieblik med strygende

Asiatisk kompagnis fregat „Christianshavn“, indkøbt 1800, 372 commerce-læster (ca. 750 tons), 113 mands besætning. Efter Kinarejsen 1819–21, som Poul Martin Møller deltog i, blev skibet repareret på statens bekostning og blev til tak omdøbt til „Frederik den Sjette“. Kompagniets sidste Kinakspedition 1833–34 blev foretaget med dette skib. – Farvelagt tegning af T. E. Lønning 1805. Handels- og Søfartsmuseet.

Vind ad Kullen til, efterat vi i adskillige Dage dels have lagt aldeles stille dels have krøbet saa jævnt af Sted. Jeg er meget godt fornøyet med mit Reyseselskab, og jeg beundrer ret vores Kapitains Dygtighed til at commandere og holde sit Skib i Respect og Underdanighed. I de første Dage havde jeg ondt ved at faae, hvad jeg skulde bruge; men nu gaar det bedre; thi en af Assistenterne har gjort mig opmærksom paa, at jeg ikke maae bruge de paa Landet gjængse Euphemismer: „Vær saa god og gjør dit og dat“. Nu har jeg derfor lært at raabe: „Sei du! Bring mig et Fad Vand! Vil du skruppe dig!“ (Jeg siger dog ikke din Hund! eller din Rad! som alle de Øvrige). – Her er prægtig Anstalt til at studere“. (Brevet er dateret 2. Nov. 1819. Citeret i F. E. Olsens biografi. Efterl. Skr., bd. 6, s. 57).

Man ser altså, at vor latinske ven ikke har svært ved at indrette sig efter den mere ramsaltede tone ombord, den bekommer ham helt vel.

I øvrigt fremgår det af hans optegnelser, at han samtidig med sine øvrige iagttagelser lægger mærke til søfolkenes sprog, ligesom han også nedskriver deres og handelsfolkenes anekdoter. Dette sker, både fordi det er hans umiddelbare interesse at iagttage sine omgivelser, og fordi han havde til hensigt at gøre brug af optegnelserne i sit forfatterskab, hvis mennesketyper han altid hentede fra sin omgangskreds.

I det ovenfor citerede brev har Poul Møller således noteret sig en række sømandsudtryk, som han med fryd gør til sine egne med begynderens hele glæde over fagsprogets forjættelser. Han taler om en belæst matros, „en halvstuderet Røver“: „Jeg saae forleden Dag en Erke-Beegsnude ligge Agter i Lee og læse en af La Fontaines Romaner“.

Fra den 3. nov. havde skibet god vind, hvad der bibragte Poul Møller en noget vammelladen fornemmelse. En af handelsassistenterne, Bentley, fortalte ham dog, at det var ikke uvant for præster. Først et par dage senere kom han virkelig til at mærke søsygens kvaler. Dagbogen fra den 5. nov. indeholder en festlig, yderst detaljeret beskrivelse af Kong Neptuns raseren på „Christianshavn“. Det siger sig selv, at beretningen, som i manuskriptet er flydende og sikkert skrevet, først er nedfældet på papiret noget senere, vel sagtens da skibet et par dage efter søgte havn i Norge. Hans digterfantasi har sikkert mere part i oplevelserne end virkeligheden.

Blandt andet har Poul Møller iagttaget en søsyg snedker, der har gjort dybt indtryk på ham: „Lige for mig havde jeg det græselige Syn af en bleg Snedker, der næsten var som Holofernes, 4 Alen og en Quart. Endogsaa naar det var godt Veir, saae denne Karl ud som en Dødning, med blegt Ansigt og brystne Øine indfattede i en blaa Ring. Han var altid et Skridt foran Naturens almindelige Orden. Naar han var frisk, saae han ud som om han var syg; men naar han var syg, saae han ud som om han var død, og naar han var død, saae han ud, som om han længe havde været begravet. Nu var han paa en Maade halvdød af Søsyge, og sad med et Gjenfærds Ansigt lige for mig“. (Efterl. Skr., 3. udg., 2. bd., s. 299).

Han bemærker også, at matroserne drillede de søsyge drenge

ved at lade dem holde et stykke fedt flæsk mellem tænderne for at forhindre opkastninger.

Der holdes skibsråd, og man beslutter at føre skibet ind i Homborgsund ved Norge. Her lægger det blandt andet til ved Homborgøen, hvor Poul Møller går i land for at se sig om. I dagbogen følger nu en indgående geografisk skildring af øen og dens beboere, en beskrivelse, der i nøjagtighed ikke står meget tilbage for den han siden, parodisk indgående, giver af lægdsgården i Ølseby-Magle. Det fremgår af dagbogen, at han har villet samle eventyr blandt øens befolkning, – de mangler i samlingen af dagbogsblade; men et andet sted findes et Poul Møller-manuskript med 5 eventyr på samme papir og med samme skrift, indholdsmæssigt kan de godt tilhøre „de sære Eventyr, som gribe En om Hjertet med en steenkold Haand“, som han paa Cap forstår altid må findes i bjergene (Efterl. Skr., 3. bd., s. 234). Han har måske villet udgive dem sammen med de anekdoter, han også indsamlede.

Den 10. november foreligger den første meddelelse om præstens virke: „Blev holdt Bøn“, står der lakonisk i skibsprotokollen, som søndag d. 14. ikke mindre fåmælt oplyser: „I Dag blev holdt Prædiken“. Hermed skulle altså Pastor Møller være trådt i funktion.

Desværre eksisterer der hverken manuskripter til prædikener eller meddelelser om deres indhold ud over den ovenfor citerede bemærkning om tiltrædelsesprædikenen. Vi kan altså ikke få noget at vide om Poul Møllers forhold til kristendommen på dette tidspunkt. Han har ganske vist i en lang række af sine strøtanker fra Kinarejsen anstillet betragtninger over præster og prædikener; men de drejer sig kun om, hvorledes indholdet af en prædiken skal fremstilles, ikke om hvad den skal bestå af.

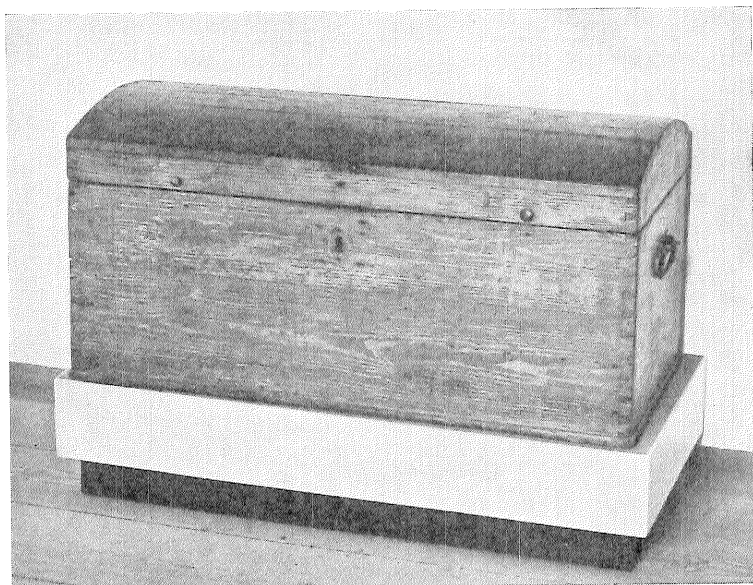
Hvis han kun har prædikeret de gange, det står antegnet i protokollen, hvad der er sandsynligt, men ikke ganske sikkert, har han på dette punkt været yderst forsømmelig med sit embede. (Der blev holdt gudstjeneste ialt syv gange, inden skibet nåede Kina den 1. okt. 1820, men derimod hver søndag på hjemturen).

Efter at skibet havde forladt Homborgsund, varede det længe,

inden der atter var land at se; til gengæld havde mandskabet adspredelse nok med at holde fregatten på ret køl. Vejret blev mere uroligt end normalt for årstiden, og den 25.-26. nov. kom „Christianshavn“ ind i et uvejr, der berøvede hende storåen, fire sejl, ti potter rom og en del andet materiale; det lykkedes dog at skaffe erstatning for disse dele, dog rommen undtaget, så skibet kunne gå videre direkte til Cap uden at søge havn.

Det har vel været en ensformig tid for dem af de ombordværende, som ikke var vant til i ugevis kun at se vand omkring sig. Poul Møller har haft tid til at gøre noget ved sine filologiske studier, som lå ham nær på sinde. I hans optegnelser fra denne tid findes adskillige bemærkninger om sproglige forhold hos Homer, Cicero og Tibullus. Desuden har han sikkert på rejsens første del forfattet en del af de strøtanker, hvori han i mangel af jævnbyrdigt selskab har nedskrevet sine tanker i stedet for at udsige dem i samtale. Mange af dem er fremkomne ved refleksion over, hvad han har oplevet dels i sin læsning, dels i det daglige liv ombord eller i erindringen om oplevelser, der ligger længere tilbage. Andre er rent filosofiske spekulationer.

Der er således mange betragtninger over præsters og sømænds situation. „Den Søfarende er en omvendt Snegl“, siger han i en ikke særlig dybsindig bemærkning, „thi Sneglen bærer sit Huus, men Huset bærer Sømanden“. „Præster vænne dem til Snaksomhed“, konstaterer han, og næsten med et suk indrømmer han: „En Præsts Lærermyndighed er let at hævde paa Talerstolen, men svær at gennemføre i daglig Tale“; dette sidste har vel især relation til ham selv. Der er ingen tvivl om, at Poul Martin Møller er faldet godt til i sin menighed af matroser, hans djærve tale og ligefremme væsen har sikkert været efter deres smag, hans udvortes har også svaret nogenlunde til deres. I hvert fald var han ikke nogen københavnsk pernittengryn, der kunne falde på at standse op i sin tale for at knipse et støvfnug af ærmet, han var tværtimod kendt for at negligere sit udseende i høj grad, for eksempel gik han med sokkerne, til der ikke mere var fod i dem, hvorefter de blev kasserede. Barbering har heller ikke været hans yndlingsbeskæftigelse, så han havde tit lejlighed til at blues ved sit stride skæg.

Poul Martin Møllers skibskiste fra Kinarejsen. Handels- og Søfartsmuseet.

Med alt dette og med sin glæde over „raske Kraftudtryk“ har han næppe været i stand til at tage sin præstelige værdighed alt for højtideligt, til gengæld har han straks vundet stor sympati hos sin menighed, hvad der har været langt vigtigere i den daglige omgang.

Sin trang til selskabelighed fik han nogenlunde tilfredsstillet ved kahytssammenkomsterne, ved grog'en om aftenen hos Doctor Riber eller hos en af handelsassistenterne, i hvis kreds man morede sig med at fortælle vittige anekdoter og skrøner om rejseoplevelser. Poul Møller har omhyggeligt noteret dem ned og samlet de fleste i et hefte, som Vilh. Andersen mener har været bestemt til udgivelse, men som nu er borte.

Der har sikkert været en del af de vittighedsimprovisatorer og mundtlige digtere ombord, som Poul Møller priser så højt i aforismerne, og hvis lystige indfald så ofte har moret ham. Han fortæller selv i en af sine dagbogsnotitser med synligt velbehag om et puds, de havde spillet trediestyrmand ved at invitere ham

på rom og i stedet givet ham tyndt skvalpeøl med sukker i, hvorefter de alle fik megen moro over det „curiøse Ansigt“, han satte op.

Trods alt har disse løjer ikke været nok til at engagere hans personlighed, han skriver selv i et brev til sine studenterkammerater i København, (det er afsendt fra Kina 15. okt. 1820. Biografien, s. 72) : „Siden jeg forlod Eder har jeg kuns een Gang i Afrika og een Gang i Asien fundet Folk, for hvem jeg kunde lade Hjertets Fylde strømme over paa Tungen“.

Hans egentlige liv har været det, han levede i ensomhed i sin kahyt, når han var fordybet i den refleksion, der blev kimen til hans digtning, eller han havde besøg af poesiens gudinde, der „er en stor Kokette; naar man ønsker hendes Omgang, kommer hun ej; men naar man allermindst er beredt paa hendes Besøg føler man tit hendes Kærligheds hele Varme“ (Eft. Skr., 3. bd., s. 24).

Han glæder sig ved at føre „den tænkende Lærdes ensomme Liv“, og kahyttens selskabelighed, som ellers var ham kærkommen, føler han af og til som en hemske for sit arbejde. „Det gaar mig som Flesket her ombord, at det af og til har en liden Tanke; Flesket kommer af med Tanken ved Kabysrøg og jeg ved Kahytsrøg“ (s. 16 i 3. bd. af Efterl. Skr.).

Poul Møllers biograf, F. E. Olsen, fortæller, at da skibet kom under varmere himmelstrøg, fandt han på at gå til vejrs og sætte sig i store mærs eller på bramsalingen med sine bøger for dér at få et køligere studerekammer med rigelig, frisk luft.

I slutningen af december 1819, medens skibet sejlede langs Nordafrikas kyst, døde overstyrmand Jørgensen, som længe havde været syg, og Poul Møller begravede den første af sine skibskammerater; det blev ikke den sidste.

Den 7. marts fik de Taffelbjerget i sigte; man kan vel gætte, med hvilken glæde de mennesker, der i dagevis havde spejdet mod kimingens rand, omsider har fanget et glimt af den stenkolos, der stod som et vartegn for rejsens første mål, Capstaden, hvor de atter skulle møde „andre tobenede levende Væsner“.

Poul Møller fortæller, hvorledes deres syn er blevet skærpet af den megen spejden: „Vistnok vilde kun faa af Landjordens

stadige Beboere have været i Stand til med deres Lorgnetter at række saa fjern en Gjenstand, men enhver Sømand bliver ved idelig at øve sit Øie i en umaadelig Synskreds, til en halv Lynceus“ (3. udg., 2. bd., s. 231–32). Det blev imidlertid foreløbig kun et glimt, de fik af det forjættede land. Formedelst en kraftig pålandsvind måtte skibet fjerne sig fra kysten for ikke at blive knust mod klipperne.

Først den 12. marts kan de atter nærme sig Taffelbay, og hele selskabet er da igen på dækket for med alle sanser åbne at opleve indsejlingens forunderlighed. Blandt den mængde skibe, der er på vej ind, får de øje på et med dansk flag. Det viser sig, som man også havde regnet med, at være Asiatisk Kompagnis fregat „Kronprindsessen“, med hvis besætning de udveksler hilsner og nyheder.

Allerede inden de kan se land, mærker de i 6 à 7 sømils afstand duften af vegetation, der let trænger gennem den fugtige luft. Synet af Taffelbjerget virker overordentlig stærkt, næsten knugende på Poul Møller, som skriver herom: „Det er mig ubegribeligt, hvorledes Folk kunde stemmes til at digte ikariske Oder ved Synet af en himmelstigende Steenmasse. Hvorledes kan man synge, naar et saadant Dødsens Billede ligger med hundrede tusinde Centners Vægt paa Hjertet – maa da ikke snarere Veiret standse og Tungen lammes?“ (2. bd., 3. udg., s. 234). De længes vel alle som han efter at se, hvorledes folk lever på landjorden: „Naar man har levet meer end 4 Maaneder blandt lutter Sømænd og ikke set Quinder og Børn, begynder man at føle en stærk Tørst efter at bivaane Scener af det huuslige Liv. Det Store og Stærke faaer man nok af paa Reisen over det umaadelige Hav; men det Skjønne og Milde bliver man saa fremmed for, at man let kunde blive kold og haard som en Viking i det gamle Thule“.

Det lader nu ikke til, at vikingens hjerte er blevet så forskrækkeligt hårdt, ikke hvis man dømmer efter den henrivende og homerisk indgående beskrivelse af en capske familie, som han har fået i kikkerten. Familien består af en mor med 5–6 børn, der er på søndagstur og spankulerer af sted i rad og række efter størrelse. Den bagerste „en lille Pog der efter Udseende nylig

havde opnaaet den Lykke at gaa med Buxer“, interesserer ham særligt: „Buxemanden gik bag efter, alvorlig som en gammel Mand og roede sig frem med sine nøgne, runde Arme. Med eet standsede han ved nogle Muslingeskaller, der vandt hans Bifald. Efter noget Overlæg besluttede han sig til den for ham højst vanskelige Operation, at bukke sig til Jorden efter dem. Dette Vovestykke udførte han ogsaa, dog ei uden at udsætte sig meget for Ligevægtens Fortabelse“. Dette yndefulde genrebillede viser Poul Møller som den fine iagttager og veloplagte fortæller, der står bag alle rejsens skildringer.

Ikke mindre veloplagt er det brev han sender hjem fra Capstaden, hvis liv ganske har indfanget den hungrende søfarer. Det er henvendt til vennen Niels Bygom Krarup.

Brave Bygom!

Jeg har paa Vandet skrevet adskillige ufornuftige Breve og besluttet, at Du skulde have den Fordeel at erlange et fornuftigt Brev fra Landjorden; men nu, da jeg er kommen til Cabo de bona speranza, er jeg næppe Mand for at skrive saa meget som et ufornuftigt Brev. Det er mig umueligt at tale de rebus philologicis, saasom jeg er reent forgjort og fortryllet; men omendskjøndt jeg er gandske forhexet, er det mig dog endnu mere umueligt slet ikke at skrive til saa tapper en Ven som Dig. Min Moralitet er her paa en haard Prøve, da jeg er midt i Sirenernes Land og dog skal have Kraft til at rive mig løs og drage fra Paradis ud paa det viinløse Hav. Dersom jeg ikke havde det Mands Mod og Hjerte, som jeg har, saa maatte jeg nødvendigvis blive hængende ved den skjønne Strandbred, og Africas Sol vilde om hundrede Aar brænde mine hvide Knokler. Jeg kommer fra en Familie til en anden og seer Quindeskikkelser som langt mere ligne Himmelens Fugle end grove Mennesker med Kjød og Blod. De kjende slet Intet til Knibskhed, man omgaaes dem som Søstre, som Døtre af vor fælles Moder Eva. Disse deilige Børn sætte mig dagligen Krøller i Parykken, jeg kan aldrig lægge min Rustning af, dersom jeg vil undgaae evigt Fangenskab. I Aften venter mig en frygtelig Kamp, da jeg skal i Selskab med de deiligste Quinder i Staden. Kort sagt mon

frere! dersom jeg ei havde Papa og andre skikkelige Folk der høit oppe Fanden i Vold, saa deserterede jeg fra Skib og philologiske Bøger og begrov min hølærde Person i Africas Sand, og forblev hos En af disse Sirener i Ly af Constantias Ranker. Pokker var reent løs, dersom ei vor Herre klogelig havde indrettet det saaledes, at jeg havde et Par Pæle i Kjødet. Jeg har nemlig ondt i Tænderne og har oven i Kjøbet faaet de ti af mine Tæer en Smule beskadigede. De andre Tæer ere udi høieste Velgaaende, og den resterende Person finder jeg overmaade vel, at jeg selv skal sige det. Alderstegne Bygom! Behjertede Mand! Dersom jeg slipper vel fra dette Lotosland og fra de bitre Storme, vi skal ud til, haaber jeg at genfinde Dig som Inspecteur og Papa. Jeg kunde mærke paa Dig, sidst vi saaes, at Du var næsten grundskudt; men jeg fik ikke Leilighed til at undersøge din Lækage. Jeg venter derfor som sagt at finde Dig i god Havn og velfortøjet. Nu reise vi snarlig til Batavia for at spille Hazardspil om Liv og Død og derfra reise vi til Manila for at ryge Zigarrer og til Sina for at æde Pagode-Sviin; men Marie van Scor hedder hun til behagelig Efterretning.

P. Møller.

Brevet, hvis bogstaver har fået et ekstra flot sving, er skrevet i flyvende hast og synes visselig ikke at være afsendt af en sat pastor, datering har han ikke haft tid til.

Den omtalte dame inspirerer ham også til rejsens første lyriske digt, den besynderlige sonnet „I Løvens Fødeland en Jomfru pranger“, hvis renskrift han dog ikke sendte til hende selv, men til Lütken, en af vennerne i København.

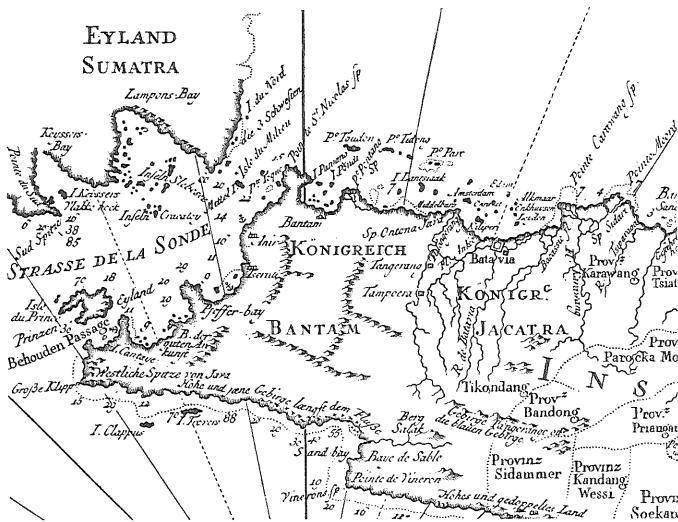
Mens skibet lå ved Cap for at blive malet, indtraf det næste dødsfald, idet supercargoen, negotiechef Warming døde den 20. marts, han blev begravet den 21. Alle officerer fra de to danske skibe „Christianshavn“ og „Kronprindsessen“ var sørgenvagter „og Pastor Møller holdt en Tale ved Ligets Nedsættelse i Graven“. Den triste forretning har dog ikke taget humøret fra ham, han turer bestandig fra det ene selskab til det andet og træffer mange danske, som er meget ansete og hæderlige (dog undtagen en skomager, der ernærer sig som ruffer). Hos en af

de danske, en mand ved navn Øst, havde Poul Møller sit logi under opholdet på Cap.

Han går meget op i byens liv, optegnelserne fra denne tid er fulde af lokale anekdoter, som han fortæller med megen glæde. Sympatien lader til at være gensidig, i hvert fald havde stadens beboere planer om at beholde ham der og gøre ham til leder af det universitet, de havde i sinde at bygge. Det er ikke langt fra, at den forfløjne præst havde gjort alvor af den trusel om at blive i Capstaden, som han fremkom med i brevet til Krarup. Men han besindede sig, og da skibet den 1. april lettede anker og påny passerede Taffelbjerget, denne gang for udadgående, var Poul Møller med ombord.

Ved negotiechef Warmings død fik han forøget sit bibliotek med en del fransk litteratur til afveksling fra de latinske autores, han hidtil havde forlystet sig med. Ved dødsboets auktion indkøbte han nemlig: Scarrons værker i syv bind, Le Sage's „Le Diable Boiteux“, „La fin des Amour du Chevalier de Faublas“, „Six semaines de la vie“ af samme og to af Mme de Staëls bøger: „De l'Allemagne“ og „Considération sur la Révolution Française“, han har altså fået lejlighed til at genopfriske sit franske, hvad der var så meget mere heldigt, som skibet på Manila måtte antage en fransk læge, der blev hans nærmeste omgangsfælle på resten af turen. En del nyere engelsk litteratur, som også blev solgt på auktionen, har åbenbart ikke interesseret ham så meget, den blev købt af de „halvstuderede“ matroser.

Den 21. maj, 1. pinsedag, blev der ofret til præsten og de fattige af „det samtlige Mandskab, som derpaa erholdt extra Brændeviin“. Det kunne have været ganske interessant af offeret at se, om Poul Møller var populær i sin menighed, der er dog ikke noget regnskab for offeret til præsten, da det blev givet i rede penge i Kina og altså ikke er ført til bogs; men en tradition vil vide, at det var særdeles rundeligt. På hjemrejsen betænkte mandskabet præsten med 87 rd. 1 sk., hvilket var 16 rd. mere, end de fattige fik; men det kan meget vel skyldes, at de sidstnævnte arme djævle ikke havde mulighed for at kontrollere beløbet, og det er jo en kendt sag, at

Udsnit af kort over Java med Sundastrædet. Stik efter kort til brug for det Nederlandske ostindiske kompagni (omkr. 1764).

„Folk give Skærven med større Fryd
Naar de har Vidner paa deres Dyd.“

(Efterladte Skrifter, 1. bd., s. 49).

Den 5. juni er højlandet ved Java i sigte, og den 6. står „Christianshavn“ ind i Sundastrædet, idet hun passerer Javas vesthuk. Glæden hos passagererne over påny at indånde landjordens dufte er lige så stor, som den var, da de nåede Cap, og Javas skovklædte kyster giver dem en behagelig afveksling fra det meget vand, der før optog hele synskredsen.

Poul Møllers dagbog, som ikke har været ført siden indsejlingen til Capstaden, indeholder nu atter omhyggelige iagttagelser af alt, hvad han møder. Det er i det hele karakteristisk for ham, at han kun beskriver, hvad skibet og han møder, mens der ikke ofres mange linjer på, hvad der er ombord på det. Han har en gang accepteret skibet og dets beboere som sine nærmeste omgivelser, de er ham for bekendte til, at han har nødig at skildre dem.

Den 7. juni om morgenen får man for første gang kontakt med de indfødte, idet mandskabet tilkalder et par fiskerbåde for at skaffe noget proviant, der var fornøjeligere end det saltede og nu temmelig bedærvede flæsk, de havde med hjemmefra. Bådene beskrives af Poul Møller med homerisk nøjagtighed.

„Det varede heller ikke længe, førend de myldrede omkring os med deres smaae Fartøier. Disse vare alle egentligen saakaldte Kanoer, nemlig en eneste udhulet Træstamme. Deres Seil bestaae i Bastmaatter og deres Seilstænger i Bambusrør. Fasthængende Roer have de ei; men en af Malayerne styrer med en Aare, der er flad for Enden ligesom en Skovl. Ellers er deres Aarer enten i Almindelighed ligesom vore, eller bredere over det flade Stykke, som skjærer Vandskorpen (cfr. Homers Odyssee). Til sæder bruger de Bambusrør, som lægges paa tværs nede i Kanoen“ (s. 241-42 i 2. bd. af Eft. Skr.).

De litterære elementer kan han, som naturligt er, ikke holde ude fra sine skildringer. Her er det tanken om Homer, hans kæreste digter, der melder sig. Javaskovene sammenligner han (Eft. Skr., 3. udg., 2. bd., s. 240) med Semiramis hængende haver, og ved Cap fandt han lejlighed til at gøre betragtninger over bjergfolkenes digtning (2. bd., s. 234-35).

Folkene på skibet og malayerne havde megen moro af at handle med hinanden, dels fordi der opstod fornøjelige pantominer på grund af sprogvanskelighederne, dels fordi begge parter var lykkelige i deres overbevisning om, at det var de andre, der blev snydt.

Den følgende dag sejlede fregatten mod Anjer, undervejs indtraf en mindre episode, der viser, at enigheden ombord ikke altid var eksemplarisk, Poul Møller beretter den i sit manuskript; men den er af diskretionshensyn ikke medtagen i udgaven. Kap-tajn Stage, der virkelig var en meget påpasselig mand, har vistnok af hensyn til kompagniets økonomi været en smule for nøjeregnende med midlerne, det fremgår i hvert fald af protokollen med dens mange klagemål over udgifternes størrelse, urimelighed etc. I dette tilfælde havde han lovet en malay to specier og en trøje for at bringe en besked til Anjer. Da malayen havde udført sit hverv og skulle have sin belønning, forsøgte

kaptajnen at snyde ham for trøjen. Poul Møller beretter for-
 arget: „I denne Anledning skjændtes vi paa Dækket i alle Ma-
 trosernes Paahør. Enden blev, at vores hollandske Passager
 v. Beusche gav Malayen en Trøje, og Kaptajnen trak sig ud af
 Handelen som en Snyder“.

Den 9. juni kl. 5 ligger skibet for anker på Anjers rhed. Hertil
 ankommer en repræsentant for en mennesketype, der altid gør
 stærkt indtryk på Poul Møller, det er en af de „Dødsens Candi-
 dater“, der sidst havde vist sig for ham en uvejrsdag på Kattegat
 i det rædselsfulde syn af en søsyg snedker. Her er det en post-
 holder ved navn Rose, der åbenbarer sig: „Denne Postmester
 er ei nogen bestemt Person, som hedder enten Poul eller Peer,
 men en staaende Maske, der bestandig spilles af en ny Person
 med de samme Dødens Attributter. Naar man kommer til Anjer
 igen efter nogle Aars Forløb, ser man ikke den samme, hører
 ikke det samme Navn, men man seer en lignende Dødsens Can-
 didat rave halvdød og halvsøvnic, med Øine saa dunkle som
 en bedugget Vinduesrude, langsom i Tale og Tanker, paa et
 Par frygtelig smalle Been“ (s. 245, 2. bd.). Personen er ganske
 følelsesløs, han meddeler med fryd i tonefaldet passager Beusche,
 som er rejst til Java for at opsøge sin søn, at samme søn er død
 for to måneder siden, og da det bekræftes, er han lige ved at
 falde i svimelse over sin egen glimrende hukommelse, ja, for-
 langer oven i købet, at den afdødes broder skal bifalde den.

Det hedder videre: „Siden viste han os, at hans Tænder vare
 løse i Munden og Kroppen fuld af Knuder, hvilket var foraar-
 saget ved overflødig Brug af Mercurius. Han sad med Benene
 paa en Skammel, hvori der var Huller, og nedenunder blev sat
 en Fyrfad for at varme hans Fødder. Vi bleve inviterede til
 Commandanten og var glade ved at kunne forlade denne le-
 vende Gjenganger. Jeg forlod ham med Medlidenhed over hans
 visne Krop og Harme over hans visne Hjerte“. Poul Møller er
 gået med den unge Beusche i land for at spørge efter broderen,
 der ganske rigtigt var død. Trods den sørgelige mission bliver
 der dog tid til at besøge Anjer først og iagttage malayiske folke-
 livsscener, hvad han gør med stor glæde. En beset gravskrift
 over en engelsk matros stemmer ham til følgende poem:

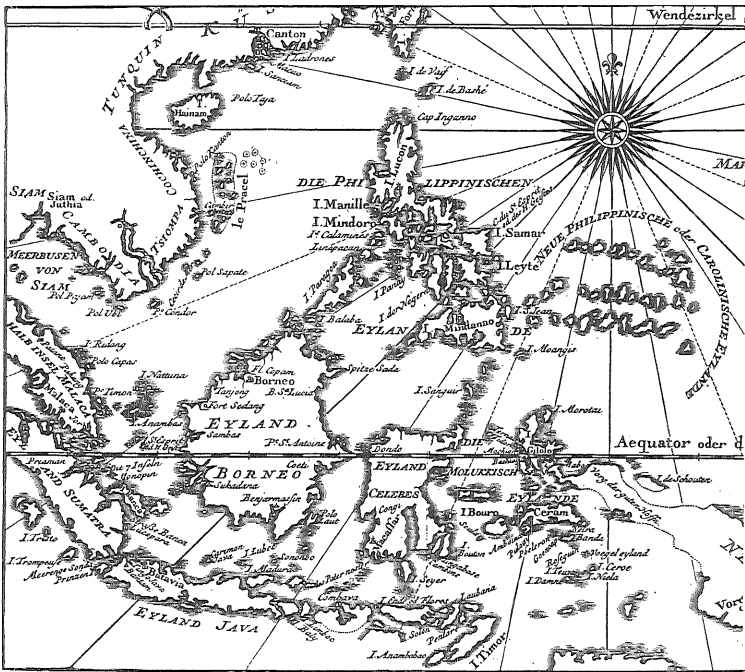
Sydvest for dette Træ en britisk Mand,
 sit Liv forliste paa det salte Vand.
 Flink gjorde han i Livets Søe Bestik,
 Her slap han Anker og til Himlen gik.

Det findes blandt aforismerne fra rejsen og står på et af de sidste blade i rækken. Med nogen forsigtighed skulle verset altså kunne tjene til at fastslå, at de fleste af aforismerne er skrevet før ankomsten til Java, på rejsens første del. Den strøtanke, der følger nærmest efter, hentyder til doktorens praksis på Manila, hvortil skibet ankom kort tid efter, så den er ikke i modstrid med denne antagelse, som vist også er den gængse.

Den 10. juni sejlede de bort fra Anjer og kastede om natten anker ved en ø med det uhyggelige navn „Menscheneeder Eiland“, som lå i et farvand, der var berygtet for sine mange sørøvere. Der skete imidlertid ikke vor fregat noget, den gik videre til øen Onrust næste dag. Da de havde kastet anker om aftenen, gik styrmanden i båden for at lodde, ledsaget af Poul Møller. Som underholdning på denne tur har styrmanden disket op med fortællingen om Batavias død, Fatter Jas. Det var en skibskaptajn, som havde forskrevet sig til Fanden for at kunne sejle fra Amsterdam til Batavia på eet eneste døgn. Betingelsen var, at han ikke måtte lodde. Det gik godt, indtil Jas gik i land på Java, da blev folkene bange og kastede loddet ud med det resultat, at deres kaptajn for evigt må spøge på Java, hvor han skal hverve folk, det er dem, der dør af den batavianske feber.

Den 12. juni kastede „Christianshavn“ anker på Batavia rhed, hvor det lå indtil den 29. I mellemtiden blev Poul Møller inviteret til at besøge en rig dansk købmand, Haste, der efter et eventyrligt liv var havnet på Java. Her havde han det som en fyrste, han skriver den 23. juni et brev til sine forældre og søskende, hvor han fortæller om den luksustilværelse, der tydeligvis passer ham udmærket.

„De Riges Boepæle her giver En ret Begreb om østerlandsk Pragt. Der er saa høit til Loftet i Salene som i store Templer. Naar man i nogle Skridts Afstand taler sammen, da forstaaer man ikke hinanden for Gjenlyden i disse klingende Haller. Fra Loftets Hvælving hænger utallige brogede Lysekroner. Naar

Ældre kort over Sundaerne, Molukkerne og Filippinerne (med Manilla).
 Forneden til venstre Sundastrædet mellem Sumatra og Java,
 foroven Kanton og Maçao. Stik efter N. Bellin 1746.

man i Middagsheden strække(r?) sig paa en Løjbænk af Silke, omringes man af Trælle fra alle Verdens Deele og af allehaande Couleurer, som søge at læse i Ens Øjne det Ønske, man ikke gider udsagt . . ." (Vilh. Andersen: Poul Møller, 1. bd., s. 149).

Det er nøjagtigt den her beskrevne pragt, han siden i et anfald af hjemve vrager for „det sorte danske Brød“. Det hedder i niende strofe af manuskriptet til „Glæde over Danmark“:

Oriens Søn blandt købte Friller
 Døsig strækker sig paa Purpur ud.
 Lytter til den sorte Halvmands Triller
 Mellem Salens tempelhøje Piller
 Kold og gusten som en Marmorgud.

(Udgaven, 1. bd., s. 65, har det lidt fjernere udtryk:

Lad kun Østens Drot blandt købte Friller,
Døsig strække sig paa Purpur ud.)

Fra Batavia fortsatte „Christianshavn“ den 26. juni rejsen gennem Sundastrædet forbi Sumatra og videre til Manila, hvortil man nåede den 16. juli, efter at underdoctor Stobmann den 13. var død af en smitsom sygdom.

I det ovenfor citerede brev udtalte Poul Møller sin glæde over, at ingen af folkene var blevet taget af Fader Jas. Det var imidlertid for tidligt, en febersygdom hærgede nu blandt besætningen, og mange måtte bukke under. Som en af de første blev cheflægen, oberdoctor Riber, angrebet af sygdommen, som man mente skyldtes luften. Han og de øvrige syge blev sendt i land og anbragt i pension hos en værtshusholder, da man af nogle danske i Manila var blevet advaret mod det lokale sygehus, der mere tjente til at befordre den dødelige afgang end til at forhindre den. Pasningen af patienterne i land besørgeades af en Manila-læge af dansk afstamning, mens de mindre syge ombord blev tilset af læger fra andre skibe på Cavitas rhed, hvor skibet lå. Som sygepasser fungerede en matros. „Dog med en Slags Hjælp af Præsten“, hedder det lakonisk i protokollen.

På trods af disse nye pligter, som han åbenbart ikke er sluppet så godt fra, havde Poul Møller tid til at se sig om på Manila, da skibet lå der til 9. september, mens geneverlasten blev udladet og den nye last af ris og rødt træ, som skulle føres til Kina, indladet. Han har da efter sædvane vandret rundt på øen og gjort sine observationer.

Fra tiden på Manila er dagbogen atter ført med mange beretninger om hans egne oplevelser og med iagttagelser af de indfødtes vaner.

Et andet og meget interessant vidnesbyrd om digterens færd er hans skizzebog, der indeholder tegninger fra Cavite og fra Kina. Den besiddes af Poul Møllers eneste nulevende slægtning, bankfuldmægtig Sv. Møller, som venligst har tilladt at gengive nogle illustrationer derfra. Man kan ikke med sikkerhed sige, om tegningerne er udførte af Poul Møller, da de ikke er signe-

Tegning fra Manila. Den cigarrygende dame er også omtalt i dagbogen.
(Se side 52). Klichéen velvilligst udlånt af bankfuldmægtig Sv. Møller.

Fjerbold i Kina. Ligeledes fra skizzebogen.

rede; men der er stor sandsynlighed for det. Ganske vist har man aldrig hørt, at han kunne tegne; men den indvending er let at komme uden om, for det har den, der er mester for disse uhyre naive akvareller, heller ikke kunnet. De har intet med kunst at gøre, men dog vidner de om fin og sanddru iagttagelse af de typer, der er skildrede – og den evne havde Poul Møller. Billederne forestiller mest folkelivsscener og mennesketyper, som jo netop var hans hovedinteresse i dagbogsoptegnelserne også. Fra Manila er der tegninger af et af de indfødtes huse på pæle, en oksekærre, en katolsk præst med en stor bredskygget hat, en munk, en person, der bærer en broget parasol, og af en lille dame, som ryger på en enorm cigar (se s. 51). Denne sidste genfinder vi i dagbogen (3. bd., s. 257): „Paa Veien mødte vi Damer, som røg paa store Zirutter af Tykkelse som et godt Kостейskaff og af 3 Quarteers Længde. De toge sig en Morgenpromenade med denne Tobakstrompet i Munden og talte os til paa alfare Veie som En, der møder en Duskammerat paa et Ølhuus“. Det er meget sandsynligt, at iagttageren i de to tilfælde er den samme.

Blandt tegningerne fra Manila findes også et prospekt af byen Cavite med „Christianshavn“ på rheden i forgrunden, tydeligt markeret med et overdimensioneret dannebrogssflag. Denne tegning er dateret „Cavita paa de Philippinske Øer d. 29. August 1820“, d. v. s. otte dage før skibet forlod Cavite. Paa Manila havde Poul Møller travlt med at bese kirkerne; det kunne synes, som om han under opholdet her har interesseret sig en smule for katolicismen, der var statsreligion på øen under den spanske besiddelse. På Java havde han haft nær forbindelse med et par katolske præster, der havde vist ham større gæstfrihed end hans lutheranske kollega; det er ikke usandsynligt, at de også har haft indflydelse på hans interesse for deres religion. Måske skyldes hans studium af de katolske kirker og skoler i Cavite blot, at de var byens eneste seværdigheder. Han skriver om Cavite: „Det var en ussel, sort Stad, hvis forfaldne Bygninger hist og her saae ud som Rester fra en Ildebrand. Ingen Gade var saa ziirlig som vores Ulkegade. De fleste vare smalle urenlige og stinkende“, og om befolkningen: „I hele Byen var ei en Gentleman at see.

Lutter usle Rønner mødte os, hvoraf lurvede Skikkelser krøb frem“ (2. bd., s. 253–54).

Kun de fire store kirker var pragtfulde, han beskriver dem indgående og falder tilsidst henrevet i staver foran et madonnabillede, hvis yndefulde moderlige kvindelighed har betaget ham. Han slutter beskrivelsen af mater amata intemerata med ordene: „Hovedfiguren selv stod med Hovedet lidt bøjet til Siden, og de lange brune Haar rullede til begge Sider ned over Kaaben. Hendes Miner bare det rene Udtryk af den skønne Resignation, den fuldkomne Opoftrelse for Andre, som dog endnu paa Jorden mangen Jomfrues Ansigt lover, og mangen Moders Liv har holdt. Skade at et saa yndigt Billed paa Himlens Kjærlighed til den faldne Jord blot er grundet paa en phantastisk Blendværk. Man fristes i visse Øieblikke til at misunde den ene saliggørende Kirke saa skøn en Indbildning. Dersom den historiske Tro paa Himlens Dronning var meer end en Drøm, da kunne den første Ungdomskjærlighed, der enten aabenbarede sig i synlig Skikkelse og svandt igjen, eller levede og døde blot i de Phantasier som Hjerterets Trang nødvendig avlede, saa let gaae over til den evige Kjærlighed, hvorom den var Varselsrøst“ (2. bd., s. 255).

Den madonnatro, der et øjeblik er ved at gribe ham, er således snarere fremkommet ved en sublimeret erindring om den tabte ungdomskærlighed end den er resultatet af en teologisk betragtning. Han falder da også straks ned på jorden igen i beskrivelsen af de bedende i kirken, og messen har han intet til overs for: „Vi hørte en Messe, hvor den høitidelige Melodie gjorde stor Virkning paa os, naar Choret lod sin Stemme høre ledsaget af en Bas og een Fløite; men naar de tre Patres tog til Gjenmæle, var det vederstyggeligt at høre. Det var dog umueligt at blive henrykt ved den virkelig høihellige Musik, naar man saae paa de tre Munke, thi de lignede mere Marekatte end Guds ypperste Skabninger“ (s. 256, 2. bd.).

Foruden de anførte optegnelser indeholder dagbogen en lang række andre iagttagelser fra Manila. Blandt andet har han nedskrevet en del sømandsudtryk, som han vel har haft i sinde at benytte i en roman, han tænkte på at skrive, hvor der skulle optræde en sømand. Han bemærker blandt andet, at „Horer gave

en Afgift for at leire dem ved Skibet. Dog tror jeg ei de fortjente noget paa Speculationen hos os“ og noterer i den anledning et matrosudtryk: „gøre Mudder i Skibet, Saa gjorde en Kjærling, som Lodsens spændte ned af Falderebs-Trappen“. Enkelte af disse notitser er anbragte på bagsiden af bogen med akvarellerne.

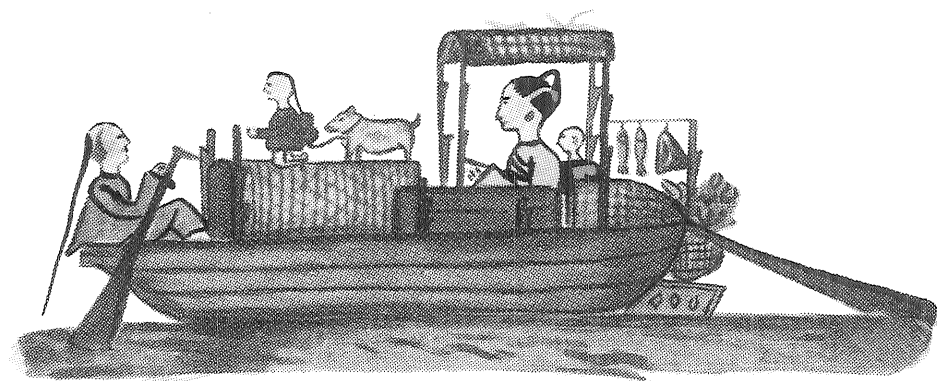
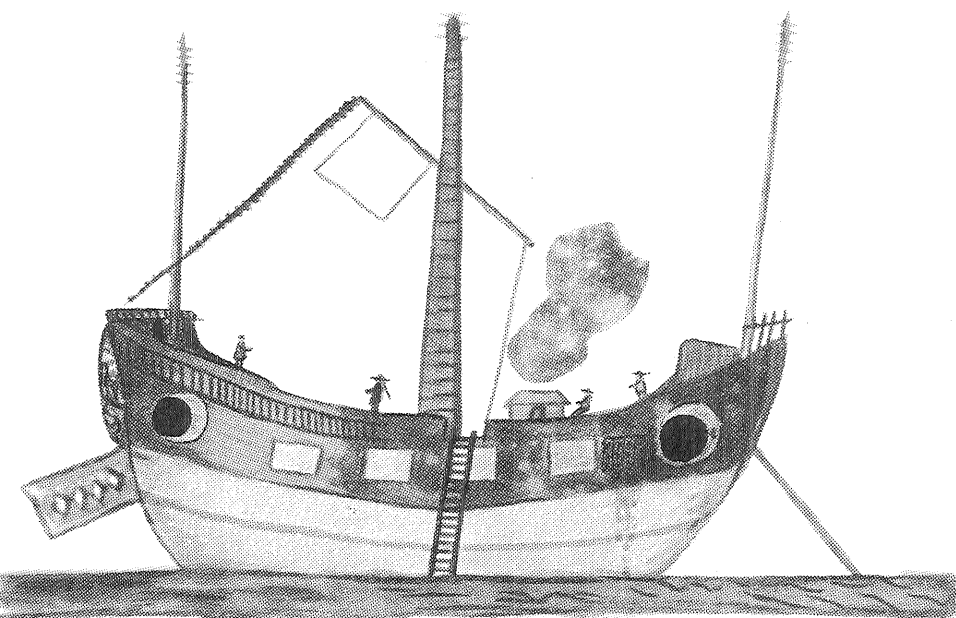
Før „Christianshavn“ kunne forlade Manila, måtte der skaffes en ny læge, sygdommen tyndede stadig ud blandt mandskabet, og oberdoctor Riber var endnu for svag til at arbejde. En fransk læge, dr. Prémare, som havde tilset patienterne, mens skibet lå ved Cavite, tilbød at rejse med, da hans eget skib godt kunne undvære ham. Man blev hurtigt enige om ansættelsen, og den 11. august er kontrakten underskrevet med Poul Møller som vidne. Denne sidste stod for kontraktens sproglige udformning, kladden til den findes på det første blad af det hefte, der indeholder størstedelen af de værker, som Poul Møller skrev på rejsen, og som udgør en væsentlig del af hans forfatterskab.

Dersom man kan regne med, at han er begyndt med første side af kladdebogen, skulle altså disse ting stamme fra tiden efter opbruddet fra Manila, hvad der stemmer meget godt overens med andre forhold.

I den korte tid, der gik mellem afsejlingen fra Cavite den 6. september og ankomsten til Whampoaheden ud for Canton den 21. september, kan han ikke have fået tid til at skrive meget, særlig ikke, da hans embede på grund af mange dødsfald krævede en hel del arbejde af ham.

I brevet fra Java omtalte han det „China hvilket Chinafarerne længes efter som deres andet Hjem, da vi der ret ordentligt boesætte os en Tid af fire Maanedes“, og der er næppe nogen tvivl om, at den unge rejselystne søfarer har været meget veloplagt ved tanken om at nå sit mål. Det første af digtene i kladdebogen, det som Chr. Winther i udgaven kalder „Freidigt Liv“, udtrykker netop denne stemning; det er sikkert skrevet i september måned 1820, hvad også et par kasserede begyndelseslinier i manuskriptet viser:

Alt Storken og Rosen i Norden svandt
Mig lyster ei længer at tøve.

Kinesiske skibstyper. Tegningerne stammer fra Poul Møllers skizzebog.

Digtet er en hyldest til den jord, der er den rejsendes eje.
Det begynder:

Vor Verden priser jeg tusindfold
En Side bestandig den grønnes :
Naar her den falmer og vorder gold,
Den hisset atter forskjønnnes ;
Naar Syden ældes og gaar paa Lud,
Staaer Norden klædt som en yndig Brud.

(Digtet står i Eft. Skr., 1. bd., s. 62, her er 1. strofe ikke medtaget, hvad den er i Vilh. Andersens udgave. „Udvalgte Skrifter“, 1. bd., s. 99).

Sømanden kan vrage og vælge mellem vinter og sommer overalt på kloden, men kun på havet har han hjemme :

Af Kloden er jeg et reisende Lem,
Jeg gæster de grønneste Lunde,
Men intetsteds et blivende Hjem
I Verden fængsle mig kunde.
Hvor Blyet synker halvtredie Favn,
Der finder jeg mig i min Faderstavn.

Den søfarende er fri, men hans bror, som går i marken, er en træl. Versets rytme bliver mindre flyvsk for at skildre bondens træskogang :

Min Broder jeg fandt bag den Greves Plov,
Han drev tre svedige Stude.

Bare een stavelses forskel i anden linie af de to strofer giver en milevid forskel i tempoet.

Efter glæden over rejselivet får vi pludselig et omslag i stemningen, det næste digt i heftet er „En gammel Pedant“, som vi kender fra „Scener i Rosenborg Have“. Der må være gået nogen tid mellem de to digte. Det er vanskeligt at opstille Poul Møllers produktion fra Kinarejsen i kronologisk orden; men man kan dog finde antydningen af en indre sammenhæng.

Den 2. oktober 1820, en uge efter skibets ankomst til Whampoah rhed „opgik Pastor Møller og Doctor Riber til Canton“ meddeler protokollen. På faktoriets kontor modtog Poul Møller

et brev hjemmefra, det første på den lange rejse, det var skrevet af syv af vennerne fra den Møhlske kreds. Som tak for dette brev svarede han:

„Mine fortræffelige Venner (Jeg mener Münter, Winter, Lütken, Krarup, Hauch, Dichmann, Møhl). Det er altfor svagt Udtryk, dersom jeg siger, at jeg blev fornøiet ved det Brev, jeg idag modtog fra Eder i vort Factori. Jeg læste virkelig med Rørelse Eders 7 venskabelige Fragmenter. Ja jeg blev saa forvirret i Hovedet, saa betaget af københavnske Erindringer, at jeg kun meget adspredt var i Stand til at klare for mig med Svar, naar jeg blev tiltalt af et eller andet Lem i min Menighed. Tusind Tak, fordi I have tænkt paa Eders gamle Ven, der i sit frivillige Exil flakker om paa en modsat Hemisphære. Vær Du i særdeleshed takket godmodige Balthasar! Aldrig skal jeg glemme, det var din Trofasthed og Ordholdenhed, der skaffede mig den Hjertensfryd, efter et Aars Fraværelse at høre den første Lyd fra mit kjære Fødeland“. (Citeret i Biografien, s. 71-72).

Tager man de personlige henvendelser fra, får man det nøjagtige indhold af et andet Poul Møller manuskript:

„Mine Venner i den danske Sommer!
Mindes I den vidt forrejste Mand,
Som saa langt fra Danas hulde Blommer,
Her, hvor Sydens Blæst paa Seilet trommer,
Flakker fra sit elskte Fødeland.“

Således lyder håndskriftets første strofe af det kendte digt „Glæde over Danmark“, der sikkert fra begyndelsen er blevet til som et brev til vennerne, men som han med det samme har udformet som et selvstændigt digt. Det ses på gengivelsen af håndskriftets første side, at han har villet bytte om på strofernes orden. Det eksisterende manuskript kan ikke være kladden, da det er næsten fri for rettelser og udført med den lidt søndagsagtige håndskrift Poul Møller benyttede, når han renskrev; på den anden side har digtet her endnu ikke fundet sin endelige form. De to formelt ringeste af de strofer, vi kender fra udgaverne, mangler i dette manuskript, det drejer sig om de mest

opbyggelige „Ja, vor danske Jord er sommerfrodig o. s. v.“ og den meget omdiskuterede strofe „Moder har ei danske Barn alene“, som man har villet tillægge Rahbek, den sidste er dog antydnet på arkets bagside ved linien: „Moder har det danske . . .“, som er overstreget. Det er meget muligt, at de to omtalte strofer er fuldførte ved hjemkomsten; men sikkert af Poul Møller selv.

Digtet er skrevet i den længsel efter hjemlandet, som blandt andet vennernes brev har forårsaget, han er blevet overfaldet af erindringen og har i den genskabt sig „sit elskte Fødeland“ i dets fejreste årstid, forsommeren. Derfor behøver digtet ikke at være skrevet på en årstid, der falder sammen med denne, som Vilh. Andersen har formodet. Skal man alligevel ved sin fantasis kraft bringes til at leve tusind mile borte fra det sted, man er, da kan man såmænd gerne tidsmæssigt springe et par måneder tilbage på samme vis og digte om juni, skønt man er i oktober. Ydermere er vennernes brev, som kan være inspirationskilden, sikkert skrevet en gang i sommeren 1820. Den kokette Poul Møllerske muse har næppe konsulteret kalenderen for at komme i rette tid med sine inspirationer.

Stoffet i „Glæde over Danmark“ kender vi i forvejen, det er oplevelserne fra rejsens tidligere faser, i Afrika, på Java og Manila, der danner den negative baggrund for den voldsomme hyldest til fædrelandet:

Selv iblandt Constantias fulde Ranker
Mindes jeg med længselsfulde Tanker
Løvet i Charlottes Bøgelund.

Tidligere, i sonetten til Maria v. Scor, havde Constantias ran-ker mere magt til at drage hans sind. Den lød:

I Skyggen af Constantias fulde Ranke
Skøn Jomfru rider dristig paa sin Ganger;
Og Haandens Lilie med de gyldne Spanger.
Den planter hun i Dyrets sorte Manke

og videre:

Jeg stum maa følge dig i dine Dale.
To Skygger vil du bag din Ganger finde,
Naturens Datter bag Constantias Ranke.

2.

Mine Venner i den danske Torngren
 Minder i den vidt forrejste Maad,
 som Jaa langt fra Danas hvide Blomst,
 He, haa Sjænen Blevt paa Seiles Tromer,
 Plukke fra sit elskede Fædeland

Rofen blivst at i Danas Havn
 Enligt fløitst vort den Jorde Skar
 Bør den brune Noctas Lær
 Hingsten Lide Guds paa Fædres Grave
 Drengen plukke af de røde Bær

3

He imellem Havets dybe Kløfter
~~Havet~~^{Findes} ingen Vaar og Blomststrøopt
 Duvens Hvaler rund om Skibet frøfær
 Tausk Følge den Konges Løfter
 Bringes Brikke fra den vande Dags.

4

Udi Øst og Vest og haa jeg varme
 Drømme sig om Færvet Danmarks Sind
 Selv i blandt Conpancias fulde Baner
 Minder sig med længselfulde Tancker
 Lovet i Charlottes Bøgelund:

Første side af originalmanuskriptet til „Glæde over Danmark“, som tilhører bankfuldmægtig Sv. Møller. Digtet har her en lidt anden form end den, der er kendt fra de trykte udgaver.

Trylleriet er hævet, de gyldne Spanger er nu attribut til de kolde østerlandske møer.

Morgenlandets Søn i Kaaber lange
 Bag sin Vifte gisper efter Luft, –
 Han har spraglet Fugl, men ingen Sange,
 Hjerteløse Møer med gyldne Spange,
 Store Glimmerblomster uden Duft.

Den rigdom og fattigdom, han har mødt på Java og Manila, erindres i strofen:

Klerken raaber i Manillas Rønner:
 „Danmark er et lidet fattigt Land!“
 Det forsikre Javas rige Sønner,
 Selv Batavias skrantne Kræmmer stønner:
 „Danmark er et lidet fattigt Land!“

(Manuskriptet har i tredje linie „Indiens“ i stedet for „Javas“ og i fjerde linie „gustne“ i stedet for „skrantne“).

„Glæde over Danmark“ er efter min mening skrevet i Kina, efter at Poul Møller har hørt hjemmefra; de „københavnske Erindringer“, han taler om i brevet, er vel stødet til scenerne i Rosenborg Have, der er udformet, da han påny var ombord og på vej hjemefter. Han har nu atter brugt den optegnelsesbog, som sikkert var efterladt på skibet under opholdet i Canton. Her er digtet blevet til, derfor findes det ikke i bogen.

Fra Kinaopholdet findes ingen dagbogsoptegnelser, de sidste af dem er skrevet på Manila. Tegnebogen indeholder mange fornøjelige fremstillinger, der er små kinesere med lange kåber og opiumspiber, en kuli med pisk i nakken, husbåde med hele familien ombord, incl. hund og to tørrede sild, endelig ser vi et par scener af forlystelseslivet, en citerspillende dame på et tehus og fire kinesere, der spiller fjerbold under udfoldelse af de mærkværdigste benbevægelser.

I Olsens biografi, som er anbragt bag i udgaven af Poul Møllers efterladte skrifter, fortælles en episode fra hans færd i Kina, den stammer sandsynligvis fra hans egen mundtlige beretning om turen, der er i hvert fald ingen endnu eksisterende skriftlige kilder til den.

Den franske læge Prémare og Poul Møller havde aftvunget en af fabrikkens kinesiske købmænd en invitation. De begav sig på vej til hans bolig, og nåede langt om længe derud eskorteret af mængden på gaden, der fornøjede sig med at kaste sten efter dem. De fandt imidlertid døren lukket og blev ubarmhjertigt smidt på porten af dørvogteren til stor fryd for stenkasterne. Kineserne ønskede at holde de fremmede folk fra livet, selvom de bevarede et skin af høflighed over for dem.

„Christianshavn“ lå ved Canton i næsten fire måneder, inden den mængde porcellæn og krydderier, der skulle føres med tilbage til København, var blevet indladet. En stor del af tiden har Poul Møller tilbragt i land; men der var dog stadig tjeneste at forrette på skibet, den 12. nov. blev der for første gang på rejsen holdt communion, og desuden måtte han sørge for en del begravelser, da der atter var udbrudt epidemi ombord.

Omsider var dog alle forretninger i orden, og den 19. jan. 1821 forlod skibet Whampoa rhed for med assistance af 60 sampaner at passere Barren. Rejsen gik lige hjem, og i begyndelsen af februar passerede man påny Sundaøerne.

Herude i rum sø har Poul Møller igen haft tid at ofre på sit forfatterskab. Hjemlængselen har nu, da der ikke var udsigt til flere oplevelser, fået magten over ham, og han har for sit indre øje forestillet sig de billeder af livet hjemme i København, som han har gengivet i „Scener i Rosenborg Have“.

Den første skikkelse, vi møder her, ligner ham selv meget nøje, det er den lærde pedant med den slidte og plettede frakke, der skamfuld betragter de smukke piger og deres elegante kavalierer:

„See, hvor fortroelig Cavaleren bukker,
Og nikker, til det unge Rosenblod,
Mens jeg bag Busken staaer forsagt og sukker:
Gud veed, hvorfra han faaer sligt Heltemod!“

Pedanten har samme profession som Poul Møller selv:

„Og Ærmet strax forslidt ved Haanden bliver,
Opslaget med det første falder fra;
Hvis man sig til lidt Hæder stundom skriver,
Saa skriver man sig ogsaa Hæder fra“.

Trods skammen over sin ydre fremtoning er han dog på digtervis overbevist om sit eget indre værd:

„Tro mig, min Aand har Ungdomsild i Grunden,
Endskjøndt den gaaer med Dødens Liberi,
Saae I ei før en Bog, som sletindbunden,
Forinden havde deilig Poesie?“

Næste figur er tiggeren, der har sneget sig ind i haven forbi skildvagten for at tigge sig lidt sammen blandt de mange søndagsgængere, som han ikke har meget tilovers for:

„Men det er da endelig det Bedste,
At deres Quide faaer aldrig Ende,
Naar de i Helvedes Luer brænde
Naar saa jeg Stakkel engang er død
Og kommet vel i Abrahams Skjød,
Saa maae de kalde mig for en Slyngel,
Hvis jeg skal lædske dem og der' Yngel.“

Digtet er meget bittert i tonen, men det ville ligne Poul Møller dårligt, om det var meningen, at det skulle have nogen social brod, han kunne ikke fordrage politiske poeter. Tiggeren er akcepteret som folketype og skildret som sådan, men med psykologisk indlevelse. Han siger selv:

„Men det er jo engang min Bestilling
At gaae og bede Folk om en Skilling,
Enhver bør drive sin Næringsvej.“

Der er ingen revolutionerende tilbøjeligheder hos ham.

Derefter følger et digt, som Poul Møller har ofret meget arbejde på. Det er „En Moder med sit Barn paa en Bænk“, en af de scener, der var ham kærester. Gang på gang vender han i sin digtning tilbage til moderfølelsens hellighed. Her lyder det:

„Usikker er al jordisk Pragt,
Ei hellig Eed der gives,
Men Moders Hu ved ingen Magt
Kan fra den Spæde rives.“

I det første udkast var denne strofe bestemt som indledning; men han har klogeligt rykket den hen i slutningen for ikke at

begynde med at generalisere, men først lade den smukke scene vise sig for læseren.

Det næste i rækken er vel nok det allerbedste af dem alle, nemlig digtet „En Rekonvalescent“. Det skildrer en svag mand, der vender tilbage efter to års sygdom, hans glæde er den samme, som Poul Møller vil føle, når han kommer hjem fra sin lange rejse.

Efter mange omarbejdelser finder han endelig frem til digtets fuldendte form, hvis første strofe lyder :

„Jeg tvende Somre laae paa Pudén,
Og legte med min Kløkkestræng,
Med lange Klæder ned for Rudén,
Og Vaagekonen ved min Seng“.

Derefter følger skæmtedigtet „Mads og Mikkél“, og i en af-sides krog af haven træffer vi det elskende par „Hans og Trine“, der har anbragt sig på en bænk for tilsammen at græde over en rørende roman. De kommer dog straks op at skændes, og Trine viser sig som en dame med sans for synlige realiteter. Hun bebrejder vennen hans lidet præsentable udseende :

„Men jeg maatte mig jo skamme,
Som et Ærkesviin Du gik :
I Din Trøie var en Flænge
Ingen Puld var i din Hat ;
Thi Du slaaes med slemme Drengé
Som en vilter Abekat.“

Hans har derimod kun blik for sine indre lidenskaber, han udtrykker sig i ha-stemte toner :

„Trine ! vilde du mig favne,
Hvis jeg som Nidding stod,
Hørte taus paa Øgenavne,
Og det hevned ei med Blod?“

Pudsigere sammenstilling af et realistisk og et romantisk livs-syn findes ikke, det er den unge pige og den forelskede yngling, som Poul Møller kendte dem, en verden i en nøddeskal.

„Hans og Trine“ er den sidste af scenerne i Kongens Have.

De næste sider i kladdebogen optages af kladden til et brev til Rahbek, som er skrevet efter hjemkomsten. Det er nemlig et afskedsbrev, som Poul Møller efterlod på „Bakkehuset“ den dag, han rejste efter at have boet der i længere tid. Det var i okt. 1824.

På den ene side af et iturevet blad i kladdebogen står en ekcerpt af kirkehistorien, den anden side er optaget af nogle spredte bemærkninger, som udgør de første notitser til novellen „En dansk Students Eventyr“, de er ifølge skrift og indhold nedskrevne i to perioder. Det er vanskeligt at afgøre, om det stammer fra rejsen eller senere, brevet til Rahbek tyder jo på, at han har benyttet bogen efter hjemkomsten; men håndskriften i de fleste af noterne er den samme som i digtene fra rejsen, den fortsætter bogen ud. Med Vilh. Andersen vil jeg da tro, at alt det følgende er skrevet på Kinarejsen. Kladden til brevet har han så skrevet ned på et par oversprungne sider, en gang han havde bogen fremme for at bruge opskrifterne.

De spredte bemærkninger angår novellens personer. Der skal være en justitsråd, hans impertinente datter (novellens Sophie, som her hedder Lovise), en reflekterende forstandsperson (Licentiaten), en omrejsende håndværkssvend og et theselskab af studenter, hvor Klinger (den krøllede Fritz) fortæller sin historie, han går på vandring, der optræder en titulær ridder og harpespiller med „korporlige Harper“, en sognefoged og en del andre. Desuden er flere begivenheder løseligt skizzerede, de fleste af bemærkningerne svarer til optrin og personer i den halvfærdige novelle, vi kender under titlen „En dansk Students Eventyr“.

Det lader til, at han allerede på Kinarejsen har haft et helt skelet til novellen, blot har han ikke vidst, hvilket historisk kostume han har skullet iklæde den. Udkastene dækker alt, hvad vi kender i den, og antyder en del mere, som ikke er benyttet.

Efter hjemkomsten har han forsøgt først at skrive en historisk roman fra reformationstiden. (Den historiske roman var tidens modegenre, en tradition vil vide, at Poul Møller i Kina var begyndt at læse Walter Scotts romaner, en beskæftigelse

han i hvert fald dyrkede meget ivrigt, da han igen var hjemme i København). Han opgav imidlertid denne plan og vendte sig til samtiden for at skildre sig selv og sine kammerater, som hele tiden har været inspirationskilden, i egne klæder.

I øvrigt har Vilh. Andersen i sin Poul Møller bog mesterligt skildret novellens tilblivelseshistorie; jeg vil derfor ikke komme ind derpå, blot henvise til bogen.

Et sted i udkastet står lakonisk „En Sømand“, det er en af de personer, han ikke nåede at få udført i novellen; men han har sikkert gjort sig sine iagttagelser om hans væsen, herom vidner jo mange af de sømandsudtryk, Poul Møller har noteret sig på rejsen. En anden halvt udvisket note lyder: „Er reisende Medlem af Verden“, den er sandsynligvis beregnet på sømanden, der måske har skullet foredrage sangen „Freidigt Liv“, hvor der jo forekommer linjen „Af Kloden jeg er et reisende Lem“. Mere er det desværre ikke blevet til med den person, han havde ellers haft mulighed for at føje endnu et festligt portræt til galleriet.

Efter udkastene følger den statistiske skildring af Lægds-
 gaarden i Ølseby-Magle, som måske også har hørt til i novelle-
 planen. Den er skrevet i eet stræk, kun indledningen er ændret.
 Den er ment som en satire over topografernes nøjagtige beskri-
 velser; men en tydelig forelskelse i den sjællandske bondegård,
 hvis træk han udmaler, skinner igennem ironien, der til tider
 tager sig ud som alvor. Hans egen beskrivende stil er ikke meget
 mindre indgående, det fremgår af dagbogens skildringer (især
 skildringen af Homborgøen, 2. bd., s. 230-36).

Blandt notaterne til novellen findes en bemærkning om en
 litterær diskussion under kirsebærtræet; der skal holdes en tale
 om poeters mangfoldighed. En sådan „Trøstetale over Poeters
 Mangfoldighed“ findes i slutningen af kladdebogen, dog i en
 form, der er selvstændigt udført uden forbindelse med novellen,
 som sikkert har været anledningen til den.

På kladdebogens allersidste side står under overskriften „Ud-
 kast til en Novel“ notaterne til en episode af den krøllede Fritz's
 historie, dog her ment som begyndelsen til en selvstændig for-
 tælling. Det angivne handlingsforløb er følgende: Herreman-

dens søn stikker af; men faderen finder ham på en kro, sønnen flygter ud i skoven på faderens hest, faderen forfølger en grævling og smider sin kavaj, som sønnen tager og går sin vej.

Et vers som bemeldte søn (der bliver til Fritz) kan have fabrikeret, findes på en lap midt i talen om poeternes mangfoldighed:

Skolen er dog ret et Fængsel,
Naar man har et vildt Genie,
Naar det dybe Hjertes Længsel
Kalder En til Poesi.
O de Fædre! O de Fædre!
Ingen Børn de burde haft
Uden Sands for noget Bedre
Dræbe de Geniets Kraft.

Den unge herre skulle altså have en slags digterkald, hvem ved, om det ikke var forfatterens hensigt med Fritz at lade ham komme tilbage som digter efter det eremitliv, der var ham tiltænkt, i lighed med hans egen udvikling.

Under alt dette har „Christianshavn“ holdt ret kurs hjemover. Kaptajn Stage anså det for unødvendigt at gå ind ved Cap, som de efter gisning antog at passere den 29. marts 1821. Imidlertid blev der en betydelig vandmangel ombord, da de af dårligt vejr var forhindrede i at gå ind til Afrikas kyst længere nord på. De fortsatte derfor til St. Helena, hvor det ganske vist, på grund af Napoleons tilstedeværelse dér, ikke var tilladt at lægge til land; men da de ikke kunne vente længere med vandingen, besluttede skibsrådet at forhøre, om de ikke alligevel kunne få lov at gå ind. Den 12. april prajede de en engelsk orlogsmand og fik ordre til at krydse i farvandet natten over og stå ind ved daggry, der ville så blive sendt en båd med vandtønder i møde.

De gør som befalet; men aldrig så snart har de næste morgen fået vendt næsen mod land, før der løsnes en kugle fra det engelske batteri, en ny salut af samme slags overbeviser dem om, at den første var alvorlig ment. De standser, og den lovede vandingebåd arriverer. Kort efter får de lov at kaste anker på rheden.

Gentagne gange under sejladsen hjemad havde mandskabet på „Christianshavn“ forsøgt at få nyheder fra Europa fra de andre skibe, men uden resultat. Først på St. Helena kunne de få stillet deres hunger efter underretninger. Det hedder i protokollen: „Vi erfarede her: at Napoleon levede og var i fuldkommen Sundheds Tilstand, hans Bolig Longwood kunde sees fra Søen af og synes at ligge meget behagelig. Ligeledes at der var fuldkommen Fred mellem alle Potentater i Europa, at Byen Capstad paa Cap de bonne Esperance var af den engelske Regering erklæret for en frie Handelsplads for alle Nationer, hvilken Efterretning skal være dersteds indløben for omtrent to Maaneder siden“.

Skibet gik videre, og den 18. april så man land af Ascension Øen, hvor der i følge protokollen boede firs mennesker „foruden Fruentimmer og Børn“. De lagde til og udvekslede på en meget ubehagelig måde gaver med øens kommandant.

Han skænkede nemlig et par skildpadder til besætningen, hvorefter kaptajnen sendte ham nogle varer til gengæld. Kommandanten var imidlertid ikke tilfreds hermed, men ville have noget egetømmer i stedet. Stage, som var meget påpasselig med Asiatisk Kompagni's ejendom, syntes det var for meget og lettede anker. Det er ikke utænkeligt, at denne episode kan have været anledning til det fragment „Om Foræringer“, som Poul Møller skrev kort efter hjemkomsten, og hvori han fordømmer den udbredte tuskhandelspraksis med gaver.

Den 23. april passerede „Christianshavn“ ækvator for nordgående, og to dage efter blev der holdt stor fest i anledning af fru Stages fødselsdag; hertil forfattede Poul Møller en lejlighedssang, der vel ikke var noget digterisk mesterværk, men som nok er faldet i hans publikums smag. Den glæde over rejsens nære afslutning, som udtrykkes deri, har nok været fælles for hele mandskabet. Sangen findes i en afskrift (ikke fra Poul Møllers hånd), der er tilsendt kaptajn Stage på treårsdagen for festen.

Rask did det lakker frem,
Hvor i vort elskte Hjem,
Bøgene groer!

Paa vores Flydeslot
 Raader en kyndig Drot,
 Derfor det gaar saa godt,
 Hjem imod Nord.

Aldrig vor Frydesang
 Saa dybt fra Hjertet klang,
 Som just i Dag!
 Hun, der som trofast Viv,
 Fryder vor Førers Liv,
 Saae først med Almagts Bliv,
 Lyset i Dag!

Kjærlig og længselsfuld,
 Stirrer den Quinde huld,
 Ud over Strand!
 Med sine favre Smaae
 Tænker hun ofte paa
 Naar mon vi hjem kan faae
 Fader og Mand.

Derfor til Havets Gud
 Raabe vi alle ud,
 Stil deres Sorg!
 Derfor i alles Navn
 Klinger fra Dæk og Stævn
 Før til Paulines Favn
 Hendes Georg!

Hurra for Fører brav,
 Som os fra saltens Hav,
 Leder til Land!
 Hurra for Fruens Navn!
 Hurra for Christianshavn!
 Hurra for Danmarks Gavn!
 Hurra hver Mand!

Melodien har sikkert været god, og en udmærket opsang har det nok også været. Poul Møller siger selv i Trøstegrundene over Poeters Mangfoldighed til forsvar for den slags poesi: „Hvordan ville det til Søs være muligt at brase Skibet om, naar ei Matrosen ved Hjælp af en Opsang sættes i Stand til paa een Gang at give det eftertrykkelige Ryk i Tovværket“ (Udvalgte Skr., 2. bd., s. 91).

Det hørte også med til præstens forpligtede' ser at konfirmere skibsdrengene, det skete kun een gang for Poul Møller: „den 23. May blev Confirmationsacten foretagen med Drengen Claus Christian Schouboe“, det har været en festdag. „Et Sviin blev slagtet vog 4 Lispund til Forfriskning for Mandskabet, som tillige erholdt extra Brændeviin, alt i Anledning af Dagens Høitidelighed“. Den følgende søndag blev der for anden gang holdt altergang.

På rejsens slutning plagedes mandskabet en del af skørbug, og et par stykker døde.

Den 7. juli 1821 fik de kontakt med en sejler, der havde passeret Helsingør, alt i Danmark meldtes fredeligt. To dage efter sejlede de forbi Shetlandsøerne, hvor Poul Møller udtrykte sin glæde over snart at være hjemme i et vers, som han siden indskrev i Kammerherre L. P. Hauchs stambog:

Reis kun til Syd og Øst og Vest om Jorden
 Fra Sjællands Bøg til Chinas Thee,
 Al Verdens Kreds er værd at see,
 Da skjønner man, vi har det bedst i Norden.

Den 10. juli er Norges kyst i sigte, og den 12. kl. 9 om morgenen så de land af Jylland. „Christianshavn“ passerede hurtigt de danske farvande, og den 14. juli kl. 4 kastedes anker på Københavns rhed.

Poul Møller forlod skibet med det samme for allerede næste dag at kunne tage på skovtur med sine venner fra den latinske disputereklub „Lyceum“. Den 16. juli kl. 12 middag blev der givet almindelig landgangstilladelse, og „Hermed endtes lykkelig denne 21 Maaneder og 12 Dages lange Reise“.

Det er hævet over enhver tvivl, at Poul Møller fik meget ud af sit langvarige eremitliv ombord på Kinafareren. De to år, i hvilke han oplevede helt nye ting og dagligt måtte omgås et snævert samfund af mennesker, han fra begyndelsen intet havde til fælles med, måtte nødvendigt give hans sind en bredere menneskelig forståelse og hans væsen en nødvendig afslibning. Men vigtigere er dog den udvikling, han gennemgik i sjælelig, især i kunstnerisk henseende.

Den vigtigste kilde til forståelsen af denne Poul Møllers udvikling på Kinarejsen er hans strøtanker, som han efter eget udsagn har betroet papiret, da han ikke ombord havde nogen åndsbeslægtede at meddele sig til.

Mange af disse aforismer er personlige ytringer om hans egen situation, således nogle bemærkninger om den søfarende og om præster; heri udtrykker han sine vanskeligheder ved at røgte kaldet på en måde, der tilfredsstillede ham selv: „Ligesom en begyndende Medicus finder hos sig selv alle Sygdomme, finder en begyndende Prædikant hos sig selv alle Feil. Begge have paa en Maade Ret“, hedder det.

Det er karakteristisk for Poul Møller altid at begynde sit arbejde med teoretiske betragtninger over dets væsen; thi han var en filosofisk natur, som ønskede at forstå den indre sammenhæng i de ting, han beskæftigede sig med. Som digter, som præst og som filosof *ville* han således finde den totalanskuelse for menneskelivet, han så hårdt måtte stride sig frem til.

Filosofiske systemer var ham ikke nok, han betragtede deres helhedssyn som en abstraktion, som alene fremgik deraf, at de systemskabende filosoffer måtte opfinde kunstord og ikke kunne bygge på alment grundlag i det naturlige sprog. Allerede på rejsen udtalte han herom:

„Hvorfor kan intet philosophisk System hæve sig til den Høide, at dets Terminologie falder sammen med Sprogets Urkrystallisation, der er ældre end al Philosophie? Hvorfor skal de stedse i deres Definitioner udvide eller indskrænke hvert Ord, uden at kunde beholde den evige Inddeling af Begreberne, Naturen har gjort? Er det, fordi den evige Sandhed, hvis ubevidste Terminologie ligger i et uforfalsket Sprog, aldrig kan sees uden fra een Side i et System?“ (Efterl. Skr., 3. udg., 3. bd., s. 18).

Senere satte han sig selv grundigt ind i et filosofisk system, det hegelske, som dengang beherskede den europæiske tænkning. Han lærte at forstå det tilbunds; men vendte sig bort fra det, idet han ikke følte sig hjemme mellem de mange abstraktioner, han ville se sagen fra alle sider på een gang.

De fleste og væsentligste af strøtankerne kan ses som en indledning til hele hans senere forfatterskab, og som sådan inde-

holder de betragtninger over digterkaldets væsen og den digteriske og videnskabelige udtryksform.

Digteren står som medium mellem det højere liv og menneskene:

„Ingen Stat kan bestaae uden frie eller ufrie Trælle. Derfor skulde de, som Lykken befriede fra at bearbejde Materien ved Ploven eller den copierende Pen, stræbe efter, at deres hele Liv kunde saaledes gennemtrænges af Ideerne, at disse stedse lyste i deres Daad og Tale. Det skulde de gjøre ikke alene for deres egen Skyld, men for Trællenes Skyld, for at Straalerne af den usynlige, men dog nære Sol kunde falde ind i disses Synskreds“ (3. bd., s. 18).

Det kunne lyde som hovmod; men selv de stolteste digtere har deres gave fra Gud: „Just fordi de i deres stille Sind erkjende, de have Alt af Gud, derfor erklære de frit for Verden, at deres Gjerninger ere store“ (3. bd., s. 5).

Det er den samme digteriske selvbevidsthed, der kommer til orde i Poul Møllers sidste store digt „Kunstneren mellem Oprørerne“ fra 1837. Det er også den samme gudbenåede kunstner, der i dette digt griber til våben mod trællene, der vil trænge ind i hans verden, som de kun kan ødelægge. Den tingenes orden han har erkendt allerede på Kinarejsen, bliver her blot slået endnu kraftigere fast.

Såvel i indhold som i udtryk skal „Revolutionsstifterne i Videnskabens Rige“, digterne og filosofferne, opretholde en balance mellem tradition og fornyelse. De skal ikke presse nye tanker ind i gamle former, thi da vil ingen fornemme deres nyhed, ej heller er det muligt at skabe nye begreber, uden at disse er modnet i samtiden. Åndelig udvikling foregår i vekselvirkning mellem individ og samfund.

Disse tanker er udtrykt i sammenhæng i den senere afhandling om de populære ideers udvikling, hvortil han også har benyttet andre af sine ideer fra rejsen; således er aforismernes vittighedsimprovisator blevet til afhandlingens „geniale ledig-gænger“, der ofte er bærer for de nye tanker uden at vide af det.

Indholdet til sin digtning tog Poul Møller fra sine oplevelser,

og her har Kinarejsen givet ham rigeligt med stof. Han iagttog altid meget nøje de mennesker han mødte, især de mere mærkværdige, og de typer, han observerede, udviklede han så ved et psykologisk studium, som han drev, dels ved iagttagelse af andres adfærd, dels ved, som han sagde, „at blikke i sig selv“.

Når en person havde gjort dybt indtryk på ham, lånte han dennes skikkelse og digtede selv flere træk til hans karakter i overensstemmelse med den idé, han havde dannet sig om vedkommende. Således genfinder vi langt senere i forfatterskabet en gammel bekendt fra rejsen, den uhyggelige postholder Rose. Han er nu hos Poul Møller blevet indbegrebet af det følelsesløse menneske og forvandlet til en Ahasverus, hvis handlinger med andre er viljebestemte, aldrig umiddelbare. Slægtskabet mellem de to skumle herrer viser sig i Ahasverus' udseende: „Hans Øine see ud som en Vinduesrude, der er bedugget af en ung Piges Elskovssuk“. Rose havde det samme blik.

Desværre er afhandlingen om Ahasverus, der stammer fra Poul Møllers sidste år, aldrig afsluttet. Det er dog ikke umuligt, at han alligevel med disse tanker gennem samtaler kan have inspireret sin unge elev og ven Søren Kierkegaard til en af dennes genialeste creationer, æstetikeren.

Poul Møllers modning i eremitlivet har først og fremmest været af filosofisk og kunstnerisk art. Fra begyndelsen har han haft til hensigt at udgive sin rejsedagbog, det fremgår af manuskriptets mange sprogforbedrende rettelser, samt af et par notitser om formen. Han har dog hurtigt lagt dette arbejde til side for andre og vigtigere sager. De korte besøg af Musen har inspireret Poul Møller til noget af det bedste i dansk lyrik, ting, som er bevaret, fordi de blev skabt i ensomhed. Han var nemlig ikke flink til at skrive sine poetiske indfald ned, ville egentlig helst nøjes med at meddele dem mundtlig til sine venner; men her var han pinligt nødt til at fæste sine tanker til papiret, dersom de overhovedet skulle meddeles til nogen, der kunne have fornøjelse af det. Og først og fremmest havde han trods embedspligterne fred og ro ombord til at fuldføre sit arbejde, da han ikke ideligt blev forstyrret af det kammeratsjov, der optog det meste af hans tid i København.

En måned efter hjemkomsten sender han sit fredelige eksil en venlig tanke. Han skriver i et brev til Krarup: „Nu har jeg i en Maanedstid tumlet mig i Livets Larm og ikke læst i al den Tid saa meget Latin og Græsk, som jeg før læste i een Dag paa mit Skib. Nu længes jeg igjen efter de gamle Venner fra Hellas og Latium“.

De to år Poul Møller tilbragte på havet var en af de mest frugtbare perioder i hans åndsliv. Det milieu, han bevægede sig i, har givet ham stof til psykologiske studier, og den ensomhed, der var ham pånødet, har tvunget ham til at udføre sine poetiske indfald i virkeligheden. Ingen forstyrrende elementer har grebet ind i hans fred, hans medrejsende har været ham det behageligste selskab i ledige stunder og skibet en ideel bolig for den farende svend med de stillesiddende sysler.

Det er naturligt, at den daglige tilværelse ombord har givet hans sprog en særlig drejning. I de samtidige værker er der i billedsproget talrige anvendelser af skibsforhold; men også siden har han grebet til billeder fra sømandens liv, når han har skullet udtrykke sine dybeste tanker, således som han har gjort det i denne meget filosofiske aforisme fra trediverne: „Man maa arbejde smaaligt og i fortrykt Stemning i Reflexionens Tjeneste, inden Totalanskuelse pludselig gjør Alting klart for En, ligesom Sømænd maae varpe og buxere deres Skibe ud imellem en Skjærgaard, for at den raske Kuling ude paa Dybet skal fylde deres Seil“ (Efterl. Skrifter, 3. bd., s. 138).

En dag efter hjemkomsten besøgte Poul Møller sammen med Ingemann dennes forlovede, Lucie Mandix. Hun var malerinde af den sværmeriske type, der ynder englebørn og sløjfer, en smag, Poul Møller ikke delte med hende. Da han trådte tilbage for at beundre et af hendes lærreder, kom han til at vælte en del af hendes opstillinger med et vældigt rabalder. Som afbigt herfor sendte han hende til hendes fødselsdag i året 1822 en lille sølvklokke med en sonnet, der slutter:

„En smagløs Skjenk; men stedse plump jeg træder
Imellem Dine Himmelbørn og Roser.
Uhændig brød jeg Dine Malerstokke.

Naar her igjen blandt Kunstens høie Glæder,
 Jeg kommer med en upoetisk Klokke,
 Da husk: jeg staaer i Rullen blandt Matroser.“

Digtet er spøgefuldt underdanigt i tonen; men der er sikkert en god del ironi deri, han undskylder sin klodsethed, ikke det „at han staaer i Rullen blandt Matroser“, der har han med sit djærve væsen befundet sig meget godt.

Poul Møller hørte ikke som Ingemann og Lucie Mandix til dem, der bygger deres kunst på en romantisk drøm, hans skikkelser bevæger sig ikke i det æteriske himmelblå, men på den faste jord.

Den harmoni, han higede efter, var en forening af liv og kunst i et helhedssyn, en forening, der ikke opnås uden kamp, men han foretrak at kæmpe den i stedet for blot at dyrke et abstrakt ideal, løsrevet fra den levende mangfoldighed; thi: „Løgn er den Poesie, der ei kommer af Livet“.

L I T T E R A T U R

Vilh. Andersen: Poul Møller, hans Liv og Skrifter (1894).

Poul Møller: Udvalgte Skrifter ved Vilh. Andersen, 1895.

Poul Martin Møller: Efterladte Skrifter (udgivet af Chr. Winther, Chr. Thaarup og F. E. Olsen) I-VI.

F. E. Olsen: P. M. Møllers Levnet, udgør 6. bind af Efterladte Skrifter.

Hvor intet andet er anført er der henvist til tredje udgave af „Efterladte Skrifter“ 1856, som er et direkte optryk af førsteudgaven, som kom 1839-43.